

Recenze, články

Eric Nelson. *The Theology of Liberalism: Political Philosophy and the Justice of God*. Cambridge & London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2019, 218 s., ISBN 9780674240940.

Autor monografie, američan Eric Nelson, je profesorem na Harvardově univerzitě, oblastí jeho vědeckého zájmu je zejména politická filozofie, teologie a historie v kontextu politických myšlenkových směrů. Jeho nejnovější dílo *The Theology of Liberalism: Political Philosophy and the Justice of God* je zajímavým a čtivým ponorem do teologicky nahlížených hlubin počátků politického liberalismu. Nelson předkládá tezi, podle níž je tradice liberální politické filozofie, založená Johnem Rawlsem, ve své podstatě produktem mnohem starších teologických disputací o spravedlnosti a zlu.

V úvodu monografie Nelson cílí na pozadí pelagianismu a klade zásadní platónskou otázku, zda morální principy existují nezbytně a objektivně samy od sebe, nebo zda jsou ustaveny lidským snažením či Božím zásahem, přičemž si vypůjčuje Platónovy myšlenky představené v jeho slavném dialogu Euthyfrón. Strukturou Nelsonova přístupu prostupuje myšlení Johna Rawlse, který je považován za myslitele augustiniánského směru. Tento přístup staví Nelson do plodného napětí s pelagianismem, čímž se snaží osvětlit klíčové premisy politického liberalismu. V konceptuálním vývoji liberalismu nalézá Nelson dva klíčové body odvozené z teologických disputací mezi augustiniány a pelagiány: (1) problematiku prvotního hříchu a (2) otázku zástupnictví. Prvním bodem je problematika prvotního hříchu: Jak známo, augustiniáni inklinují k pojetí lidské neschopnosti konat dobro pouze ze své přirozenosti, neboť ta je – podle jejich myšlenkové linie – bez Boží milosti zcela zvrácená následkem prvotního hříchu, zakřivená do sebe, do nezdravé sebelásky. Nelson tvrdí, že tento augustiniánský přístup byl pro klasiky politické filozofie – jakými byli Locke, Kant, Rousseau nebo Milton – nepřijatelný jakožto nespravedlivé přičítání viny někomu, kdo se ničeho nedopustil. Augustiniánské pojetí pro ně znamenalo zásadní obtíž v problematice Boží spravedlnosti. Dále těmto myslitelům nekonvenovalo přesvědčení o lidské neschopnosti konat dobro, řídit se přirozeně Božím zákonem. Tradiční augustiniánskou argumentaci považovali za nedostatečnou a ve své podstatě nespravedlivou.

Teologie liberalismu se opírá o navrhované řešení představených myslitelů, kterým je realita lidské svobody. Je-li člověk svobodný a Bůh spravedlivý, je pouze člověk sám zodpovědný za svůj případný hřích. Bůh – „osvobozený“ od predestinační teorie – potom může spravedlivě soudit každou lidskou osobu na základě skutečně osobních činů, případně záměrného nečinění. Lidská svoboda podle teologie liberalismu uznává člověka jako schopného svobodného morálního rozhodování, nikoli jako zcela zkaženého zvráceného tvora neschopného vlastního morálního soudu a bez pomoci Boží milosti de facto odsouzeného k hříchu. Metafyzický závazek svobody

vede k politickému závazku lidské autonomie, míní Nelson v reflexi slavných politických filozofů. Má-li být člověk souzen za své činy před Bohem, musí mít možnost svobodné autonomní volby; má-li být člověk zodpovědný za své činy před zákonem, musí mít rovněž možnost svobodné volby a dostatečné míry autonomie – to je základní premisa liberalismu.

Dnešní doba podle Nelsona dobře odhaluje důsledky: Zdá se, že si liberální společnost učinila ze svobody volby jakýsi idol až do té míry, že brání svobodu volby jako konečnou hodnotu samu o sobě. Nelson poukazuje na to, že tato myšlenka je napájena pelagiánskou tezí, podle které je v moci člověka rozhodnout se dobře a nehřešit. Pro augustiniána jde ovšem o v zásadě zcela převrácenou realitu – jak empiricky, tak i teologicky.

Druhý klíčový bod liberalismu se týká problematiky reprezentace, což má rovněž svůj kořen v teologickém diskurzu a současně i přináší své politické konsekvence. Kdo je považován za legitimního zástupce lidu? Prostá otázka položená v polovině minulého století v Británii během diskuse mezi monarchisty a členy parlamentu, v zásadě tedy mezi kalvinisty a arminiánskými antikalvinisty; otázka do značné míry vycházející z reprezentativní povahy Adama a Krista. Reprezentoval Adam celé lidstvo při svém pádu? Reprezentoval poté Kristus celé padlé lidstvo? Tak se táže i Nelson s odvoláním na klasiky liberalismu.

Kalvinistům konvenovala původně teologická myšlenka zástupnictví – reprezentace, kterou aplikovali na parlament, jenž měl lépe a pravdivěji zastupovat lid. Podle kalvinistů parlament vhodněji zastupuje lid, neboť je s ním spojen, je z něho, je jeho duší, podobně jako Adam byl stejné podstaty s celým dalším lidstvem, na rozdíl od krále či panovníka, který není z lidu, není s ním spojen, je jaksi obrazně „jiné sociální podstaty“. Monarchisté tento směr argumentace odmítli s odvoláním na zbytnost podobnosti či blízkosti reprezentanta a zastupovaných. Mezi tábor nesouhlasících s myšlenkou reprezentace se zařadili také arminiáni a antikalvinisté. Podle Nelsona se ukázalo, že mezi odmítnutím teologie reprezentace a odmítnutím nadřazenosti parlamentní struktury nad monarchií existuje pevná souvztažnost.

Nelson zve dále do kompozice své čtivé monografie politického filozofa, zastávce monarchismu, Thomase Hobbesa, jenž ve svém slavném díle *Leviatan* zaujal arminiánskou pozici. Hobbes v problematice prvotního hříchu a reprezentace v tomto kontextu zvolil voluntarismus: Boží vůle je jediným měřítkem spravedlnosti. Spíše než spravedlnost kotvená objektivním transcendentním měřítkem je podle této myšlenkové linie původem spravedlnosti ničím neomezená Boží vůle, které člověk nemůže plně rozumět a ničím stvořeným ji podmiňovat.

Umístit do představeného diskursu Johna Locka není zcela bezproblematické, míní Nelson; Locke je v rovině teologického uchopení problematiky ve svém odmítání kalvinistického přístupu na straně arminiánů, v oblasti reprezentace však stojí na názorové straně kalvinistů. Diskurs vede k zásadnímu měřítku volby jednotlivce, které se stává středobodem tradice liberalismu. Nelson tvrdí, že pelagiánské pozadí současného liberalismu je převažující, nikoli však jediné.

Jeffrey Stout v reakci na kritiku liberalismu myslitelů, jako jsou Stanley Hauerwas, John Milbank a Alasdair MacIntyre, tvrdí, že liberalismus zdaleka nemusí být pouhým proceduralismem či esencialismem založeným na právech. Kritika liberalismu právě představených zastánců této ideje je podle Nelsona užitečná, je ovšem třeba rozlišovat mezi pelagiánsky inspirovanými pojetími liberalismu – Hobbes, Locke, Kant, Rousseau – a těmi s výraznějším augustiniánským akcentem. Burkeova vize společnosti jako partnerství nejen v synchronním, ale také v diachronním smyslu nese ducha kalvínské argumentace o reprezentaci. Znamená to, že by augustiniánští křesťané měli odmítnout klasický liberalismus s ohledem na to, že jeho primární dědictví je inspirováno pelagianismem? Nelson tuto myšlenku nezastává, ale vnímá nutnost připustit si skutečnost, že

v samém DNA liberalismu je hluboce zakořeněný pelagianismus, s nímž se musí vyrovnat. Kniha Erica Nelsona přináší značný užitek zájemcům o západní politickou filozofii inspirovanou hlubším teologickým základem, nabízí zajímavé přesahy do souvisejících témat a poskytuje kvalitní sondu do myšlení klíčových představitelů liberalismu i jejich odpůrců.

Ondřej Havelka
(ondrej.havelka@ktf.cuni.cz)